

Інна ЛАЗАРИШИНА

доктор економічних наук, професор,
Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне

Степан ШКАРАБАН

доктор економічних наук, професор,
Тернопільський національний економічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ТА АНАЛІЗУ ЧУТЛИВОСТІ ПРИБУТКУ ДЛЯ ПОТРЕБ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглянуто особливості та проблеми економічного аналізу в процесі управління суб'єктами господарювання. Визначено шляхи удосконалення.

Ключові слова: економічний аналіз, управління, функції.

Успішність діяльності господарюючих суб'єктів в умовах становлення ринкових відносин значною мірою залежить від ефективного управління. Важливе місце у цьому процесі належить економічному аналізу результативних показників фінансового стану, фінансових результатів та грошових потоків. Він дозволяє забезпечити корисність аналітичної інформації для різних груп користувачів:

- індивідуальну – для власників, управлінського персоналу, акціонерів господарюючого суб'єкта, інших зацікавлених сторін;
- колективну (корпоративну) – для зборів акціонерів ПАТ, спостережної ради ПАТ, рад директорів, керівництва холдингів, асоціацій та інших господарюючих суб'єктів, які засновані на колективній власності;
- суспільну – для контролюючих органів, вищих організацій, міністерств, відомств, засобів масової інформації, органів місцевого самоврядування та інших зацікавлених сторін макрорівня економіки.

Забезпечення кожного з цих видів корисності можливе шляхом використання наукового та практичного підходів. Наукові підходи щодо методології та методики аналізу результативних показників уречевлені у вигляді методик фінансового аналізу, що пропонуються українськими та зарубіжними економістами-аналітиками.

Як свідчить історія розвитку фінансового аналізу, від свого зародження до сучасного етапу його методика реалізувала практично тільки одну функцію – оцінювально-діагностичну, оскільки дозволяла встановити наявність, склад, структуру та динаміку показників активу, пасиву балансу та фінансових результатів, а також шляхом факторного аналізу діагностувати причини позитивних та негативних відхилень.

Нарощування кризових явищ у ринковій економіці, конкуренції, неефективного менеджменту призвело і продовжує призводити до банкрутства, нестійкого фінансового становища підприємств, їх неплатоспроможності. Тому у фінансово-господарську практику були запроваджені методики діагностики загрози банкрутства, що обумовило зростання

значення захисної функції економічного аналізу.

Необхідність розробки дієвих заходів щодо зменшення негативних впливів об'єктивних та суб'єктивних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища стосовно фінансових систем мікро-, мезо- та макрорівнів призвела до розвитку пошукової функції економічного аналізу. Крім того, потреба забезпечення конкурентних переваг для господарюючих суб'єктів, існування двох підсистем – поточного і стратегічного управління, необхідність дотримання вимог економічної безпеки також обумовлюють диверсифікацію пошукової функції економічного аналізу результативних показників.

Розвиток ринкових відносин, наявність внутрішнього та зовнішнього середовища обумовили виникнення та розвиток комунікативної функції економічного аналізу результативних показників. Оприлюднення аналітичної інформації фінансового характеру у засобах масової інформації, зацікавленість у ній з боку громадськості, нерезидентів, має наслідком забезпечення інформаційних комунікативних зв'язків господарюючого суб'єкта з зовнішнім середовищем, уречевленням попиту на знання суспільства щодо нього. Особливістю вияву комунікативної функції економічного аналізу є те, що його результати, як правило, не є предметом управлінських рішень, а поповнюють відповідні бази даних, є складовими масивів статистичної інформації і статистичних вибірок.

З іншого боку, аналітична інформація макрорівня економіки, що знаходить своє відображення у засобах масової інформації, також є наслідком дії комунікативної функції економічного аналізу, забезпечуючи інформування населення щодо державних стратегій, планів та їх виконання.

Перевагою фінансового аналізу є те, що його результати дозволяють не тільки констатувати стан справ на підприємстві, але й регулювати його відповідно до встановлених вимог, окремих нормативів та системних потреб. Тут виокремлюються два підходи до забезпечення цієї функції економічного аналізу – науковий та практичний. Наукові підходи щодо методології та

методики фінансового аналізу, які обумовлюють можливість регулювання як окремих аспектів фінансово-господарської діяльності підприємства, так і його фінансової системи загалом, забезпечуються завдяки дослідженням українських та зарубіжних економістів-аналітиків. Проведені нами дослідження свідчать, що практично всіма авторами пропонується уніфікована схема аналізу результативних фінансових показників. Спочатку проводиться аналіз абсолютних значень вартісних показників, їх структури та динаміки за даними фінансової звітності, а потім коефіцієнтний аналіз [1-9].

Практично всі аналітики одноставно вважають обов'язковими напрямками параметричного фінансового аналізу:

- аналіз платоспроможності і ліквідності;
- аналіз фінансової стійкості (стабільності);
- аналіз показників рентабельності;
- аналіз ділової активності;

Стосовно інших напрямків коефіцієнтного аналізу, то тут існує багато різних точок зору. Економісти-аналітики пропонують також проводити:

- аналіз джерел фінансування;
- аналіз виробничого потенціалу;
- аналіз грошових потоків;
- аналіз майнового стану;
- аналіз структури та використання капіталу;
- аналіз економічної активності;
- аналіз заборгованості;
- аналіз кредитоспроможності;
- аналіз діагностики банкрутства;
- аналіз інвестиційної діяльності;
- рейтинговий аналіз;
- аналіз ефективності використання капіталу;
- аналіз виробничо-фінансового лівериджу;
- комплексний фінансовий аналіз.

На наш погляд, переважання у практиці ефективного фінансового менеджменту потокової концепції, тобто управління фінансовими потоками для досягнення конкурентних переваг, потребує подальшого удосконалення методології та методики фінансового аналізу для забезпечення можливостей регуляції фінансово-господарських процесів.

Суттєвим недоліком наведених вище напрямків фінансового аналізу є те, що їх інформаційною базою є дані зведеного обліку – тобто фінансової звітності. Отже, своєчасний вплив управлінського персоналу на негативні відхилення у фінансових потоках за таких умов організації аналізу неможливий.

Тому для реагування в режимі реального часу на поведінку фінансових потоків необхідно користуватись даними синтетичного та аналітичного обліку і застосовувати запропоновану нами вище методику аналізу результативних показників за даними рахунків бухгалтерського обліку.

Крім наукового, є також практичні підходи до методики аналізу результативних фінансових показників. Вони регламентуються інструктивними матеріалами вітчизняних державних інститутів.

Кожною з інституційних методик передбачено проведення аналізу за ідентифікованими показниками. Вони згруповані у п'ять розділів:

- аналіз майнового стану;

- аналіз ліквідності;
- аналіз платоспроможності та фінансової стійкості;
- аналіз ділової активності;
- аналіз рентабельності.

Завданням цих методик є забезпечення користувачів інформацією щодо фінансового стану та тенденцій розвитку аналізованого підприємства, платоспроможності потенційних покупців, їх добросовісності та реальних намірів.

Інституційно регламентовані методики, на наш погляд, потребують удосконалення для забезпечення внутрішніх і зовнішніх зацікавлених сторін репрезентативною, доречною, об'єктивною інформацією для вирішення своїх тактичних і стратегічних завдань.

По-перше, їх слід доповнити розрахунком та оцінкою показників грошових потоків (їх рівня, динаміки, синхронності як загалом по підприємству, так і за видами).

Враховуючи те, що в Україні запроваджено нову форму бухгалтерської звітності – «Звіт про рух грошових коштів» – методика аналізу грошових коштів та їх еквівалентів повинна бути розширена і містити аналіз грошових потоків стосовно операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Це дасть змогу підвищити ефективність аналізу на підприємствах і, в кінцевому підсумку, дозволить досягти зростання якості фінансового менеджменту в Україні.

Грошові потоки підприємств «живлять» грошово-кредитну систему України і є її центральним елементом. Від їх наповненості, інтенсивності, тривалості в економіці будь-якої країни залежить формування її макроекономічних показників.

Грошові потоки та їх аналіз також поки що не є пріоритетними і на рівні окремих галузей. Хоча тепер, з появою у складі фінансової звітності Звіту про рух грошових коштів, у органів статистики, міністерств та відомств з'явилася можливість узагальнення інформації щодо грошових потоків. Однак такий аналіз також матиме періодичний характер, що пов'язано з термінами подання цієї форми (один раз на рік). Тому для вищезазначених користувачів це є джерелом формування оцінки тенденцій грошових потоків загалом по галузі чи у зіставленні з іншими галузями.

Рух грошових коштів, враховуючи неваріативну методику його визначення згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів» та Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 2 «Баланс», у сучасних економічних умовах реально стає єдиним показником, який відповідає вимогам порівнюваності згідно з канонами економічного аналізу і може забезпечити зіставність аналітичних висновків на міжгалузевому рівні, що є значною його перевагою відносно інших фінансових показників. Крім того, достатній рівень надійності та достовірності цього показника забезпечується його дублюванням, а саме можливістю визначення і порівняння чистого руху грошових коштів за звітний період як за даними балансу, так і за даними Звіту про рух грошових коштів.

Крім абсолютних показників, найбільшу аналітичну цінність для акціонерних товариств повинні мати:

- а) коефіцієнт загальної ліквідності грошового

поток, що визначається як відношення валового позитивного грошового потоку до валового негативного грошового потоку підприємства;

б) коефіцієнт ефективності грошового потоку, що розраховується відношенням чистого грошового потоку до валового позитивного грошового потоку підприємства.

За аналогією також можна визначити показник абсолютної ліквідності грошового потоку як відношення позитивного грошового потоку від операційної діяльності до обороту зобов'язань підприємства.

Використання в управлінні саме цих показників є виправданим. Вважаємо, що вони більш об'єктивно оцінюють грошові потоки підприємств у динаміці. Рух ресурсів, а також грошових коштів має не дискретний, а суцільний характер, і базувати управлінські рішення на показниках, що характеризують залишки коштів на бухгалтерських рахунках на останнє число звітного періоду потрібно тільки у ретроспективному аналізі для оцінки загальних фінансових тенденцій на підприємстві.

Такий аналіз дозволить отримати більш прозору економічну інформацію.

По-друге, доцільно передбачити у інституційно регламентованих методиках аналітичну процедуру порівняння фактичних і планових значень досліджуваних показників та коефіцієнтів, а не тільки орієнтуватись на динаміку фактичного рівня оціночних параметрів. Ця пропозиція стосується підприємств, які:

а) надають фінансові плани вищим організаціям і відомствам;

б) використовують внутрішньфірмове фінансове планування.

По-третє, необхідно посилити орієнтацію на розкриття в окремих групах показників аналітичної інформації за окремими видами звичайної діяльності: операційної, інвестиційної та фінансової, а також надзвичайних подій, якщо вони сталися.

Також позитивні наслідки для прийняття оптимальних управлінських рішень на мікро-, мезо- та макrorівні матиме розкриття за допомогою інституційних інструментів аналітичної інформації щодо рівня суттєвості виявлених відхилень у розрізі реалізації допустимих, критичних та катастрофічних виробничих, комерційних, інвестиційних та фінансових ризиків.

Реалізація запропонованих підходів дозволить удосконалити регуляцію фінансово-господарських процесів як з боку керівництва підприємства, так і ззовні, а також посилити якісні характеристики корисності аналітичної інформації для її користувачів.

Список літератури

1. Бакаєв, Л. О. Кількісні методи в управлінні інвестиціями : навч. посібник / Л. О. Бакаєв. – К.: КНЕУ, 2000. – 152 с.
2. Баканов, М. И. Теория экономического анализа: учебник / М. И. Баканов, А. Д. Шеремет. – 4-е изд., доп. и перераб. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 416с.: ил.
3. Бернстайн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация / Л. А. Бернстайн; Пер. с англ./ науч. ред. перевода чл.-корр. РАН И. И. Елисеева. Гл. редактор серии проф. Я. В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 624с.
4. Економічний аналіз діяльності промислових підприємств / За ред. С. І. Шкарабана, М. І. Сапачова. – Тернопіль, ТАНГ, 1999. – 405 с.

5. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз : навч. посібник / К. В. Ізмайлова ; Київ. міжрегіон. акад. упр. персоналом, 2000. – 148 с.

6. Комаринський, Я. Фінансово-інвестиційний аналіз : навч. посібник / Я. Комаринський, І. Яремчук ; Північ.-Іллінойський ун.-т США, ТАНГ. – К.: Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1996. – 298 с.

7. Лахтіонова, Л. А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: монографія / Л. А. Лахтіонова. – К.: КНЕУ, 2001. – 387 с.

8. Павловська, О. В. Фінансовий аналіз: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / О. В. Павловська, Н. М. Прутуляк, Н. Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2002. – 388 с.

9. Уолш, К. Ключові фінансові показники. Аналіз та управління розвитком підприємства / К. Уолш ; пер. з англ. – К.: Всеуито; Наукова думка, 2001. – 367 с.

10. Хеддервик, К. Фінансовий і економічний аналіз діяльності підприємств / К. Хеддервик; Пер. с англ. Д. П. Лукичева и А. О. Лукичевой, под ред. Ю. Н. Воропаева. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.

РЕЗЮМЕ

Лазаришина Інна, Шкарабан Степан
Совершенствование методических основ дифференциального анализа и анализа чувствительности прибыли для нужд эффективного управления

Рассмотрены особенности и проблемы экономического анализа в процессе управления субъектами хозяйствования. Определены пути усовершенствования.

RESUME

Lazaryshyna Inna, Shkaraban Stepan
Improving of the teaching principles of differential analysis and sensitivity analysis of income for purposes of effective management

The peculiarities and problems of economic analysis in the management entities have been considered in the article. The ways of improvement are defined.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012 р.